

หัวข้อวิจัย	ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
ผู้ดำเนินการวิจัย	ดร.ขวัญภา สุขคร นางสาวพัชพร วิภาศรีนิมิต นายสิริณัฐเศรษฐ์ สุภาจันทรสุข
ที่ปรึกษา	รศ.ดร.บุญทวารณ วิงวอน
หน่วยงาน	ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ปี พ.ศ.	2560

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา การมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวิชาการ ด้านนโยบาย ด้านสังคมและชุมชน และด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัยและพัฒนาหลายประการ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการลุ่มน้ำที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพื้นที่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยผู้บริหาร บุคลากรภาครัฐที่รับผิดชอบ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ คณะกรรมการอนุกรรมการจัดการลุ่มน้ำวัง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการจัดประชุมกลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และจัดประชุมวิพากษ์ การวิเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ดำเนินงานครบถ้วนทุกขั้นตอนตามกรอบคิดที่นำเสนอไว้ในระเบียบวิธีวิจัยและได้นำผลจากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยได้ผลสรุปดังนี้กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา จากการศึกษา พบว่า การดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำมีรูปแบบใกล้เคียงกัน สามารถแบ่งรูปแบบการดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวังออกเป็น 4 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการโดยรัฐ 2) การจัดการโดยหน่วยงานภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) 3) การจัดการโดยชุมชน 4) การจัดการตามแนวทางการดำเนินงานของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

ศักยภาพความพร้อมและ ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่าการจัดการลุ่มน้ำวังทั้ง 4 รูปแบบมีศักยภาพความพร้อมของการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านประกอบด้วย ศักยภาพและความพร้อมทางด้านทรัพยากรสนับสนุนของภาครัฐ การมีหน่วยงานกลางประสานเชื่อมโยงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำทั้งระบบ ความเข้มแข็ง และวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ท้องถิ่น และความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของชุมชน และขณะเดียวกันก็มีปัญหาอุปสรรคในการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านเช่นกัน อาทิ การจัดการแบบแยกส่วน

ของภาครัฐ การจัดการที่ขาดองค์ความรู้ และส่งเสริมองค์ความรู้ การจัดการของภาครัฐที่ขาดการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมและการเข้าถึงสภาพปัญหาอย่างแท้จริง การจัดการของภาครัฐที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติ การจัดการที่ขาดการรับรู้และการนำไปปฏิบัติตามแนวทางสะท้อนที่เป็นจริงจากชุมชน การจัดการของภาครัฐในลักษณะ Top – down ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ผู้นำชุมชนขาดวิสัยทัศน์ ความมุ่งมั่นและความเข้มแข็งในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษา พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังในรูปแบบของการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการสมทบทุนบริจาคทรัพย์สิน วัสดุ หรือแรงงานเพื่อการจัดการลุ่มน้ำ และน้อยที่สุดคือการมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการจัดการลุ่มน้ำ และระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ในการจัดการลุ่มน้ำวังของชุมชน ใน 4 ด้าน พบว่า อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่น้อยถึงน้อยมาก

ปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวังการจัดการลุ่มน้ำวัง และลุ่มน้ำสาขาทั้ง 7 สาขา สรุปได้ 7 ประเด็นคือประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการน้ำอย่างเป็นองค์รวม ประชาชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำขาดความรู้สึกร่วมในความเป็นเจ้าของ และขาดความรักความหวงแหนในทรัพยากรของท้องถิ่น การดำเนินโครงการพัฒนา/แก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ของภาครัฐมีความซ้ำซ้อน ข้อมูลสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนไม่ถูกนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนา การจัดการในส่วนราชการที่ถูกจำกัด การรับรู้และเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนที่แตกต่างกัน และความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในเขตลุ่มน้ำ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการในการจัดการลุ่มน้ำวังประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ ผู้นำ ภาคประชาชนภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ และรูปแบบและโครงสร้างการจัดการ

แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาสรุปแนวทางการจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วม 13 ประเด็นคือ การมองภาพรวมของการจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นองค์รวม (ดิน น้ำ ป่า) การสร้างเครือข่ายการจัดการน้ำในภาคประชาชนที่เข้มแข็ง การปรับกระบวนการราชการที่มีความล่าช้าให้ทันท่วงที การเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของร่วม โดยสามารถบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ตามครรลองวิถีชีวิต ภายใต้หลักแห่ง “ธรรมนุญชุมชน” การสร้างเสริมปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ ในด้านจิตใจ การจัดการของภาครัฐควรเป็นในลักษณะ Down-Top การส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างรู้คุณค่า(จิตสำนึกร่วมและจิตอาสา) ด้วยกระบวนการรูปแบบต่าง ๆ ฐานข้อมูลกลางทางด้านทรัพยากรน้ำ รวมถึงด้านทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน การบูรณาการการดำเนินงานหรือโครงการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการอย่างเป็น

รูปธรรม และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในระดับประเทศ ในเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องมีความเชื่อมโยงกัน และข้อกฎหมาย ต่าง ๆ ที่ควรต้องมีการปรับปรุงพิจารณา เพื่อยืดหยุ่นในแนวทางการปฏิบัติจริงให้มีความสอดคล้อง และนำไปสู่ผลลัพธ์สำเร็จได้ตามเป้าหมาย ของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในภาคประชาชน

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินงานครบถ้วนทุกขั้นตอนตามกรอบคิดที่นำเสนอไว้ในระเบียบวิธีวิจัยและได้นำผลจากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์โดยได้ผลสรุปซึ่งสามารถอธิบายในรูปของ KHOMKHWAN Model โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย

K = Knowledge Management Dimensions

สร้างความรู้ความเข้าใจโดยการจัดการความรู้ในทุกมิติ

H = Human Resource Development and Leadership Motive Building

สร้างคนและผู้นำในการขับเคลื่อน

O = Organizing for Collaborative Management

จัดทำโครงสร้างการจัดการร่วมกัน กฎ กติกา และธรรมเนียมชุมชน

M = Management for Creative Practice

การจัดการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการดำเนินงาน ในรูปแบบต่าง ๆ

K = Knowledge Sharing from Operational Experiences

จัดการความรู้รอบที่ 2 ข้อมูลย้อนกลับ สร้างการยอมรับ เห็นประโยชน์ร่วมกัน

H = Homeland Natural Resource Awareness

พัฒนาสมาชิกในชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกรักการเป็นเจ้าของ

ในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน

W = Wisdom Integrated Locally and Modernly

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การสร้างต้นแบบการจัดการและขยายต่อแนวคิด

A = Authentic Activities Continuously

กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่อง ยึดโยงการอนุรักษ์กับความเชื่อของชุมชน และฐานภูมิของแผ่นดิน สื่อบาร สร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง

N = Networks for Community Integrated Management

สร้างเครือข่าย และชุมชนต้นแบบในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชน